



ОДНІЄЮ РУКОЮ В ДОЛОНІ НЕ ЗАПЛЕЩЕШ, АБО ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ

Анотація. У статті розглядаються умови та основні шляхи співпраці між учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства у контексті реформування вітчизняної освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Ключові слова: співпраця, взаємодія, «педагогіка партнерства», учасники освітнього процесу, реформування освіти, принципи партнерської педагогіки, концепція «Нова українська школа».

Актуальність теми. У Законі України «Про освіту» зазначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Таке всеохоплююче представлення освіти спонукає до освітньої діяльності, головною метою якої є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Це спонукає вітчизняну педагогічну спільноту до прийняття відповідального рішення щодо впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Однією з умов досягнення високих результатів у сфері реформування освітньої діяльності, зокрема сучасної початкової школи, є побудова педагогіки партнерства та розвитку ефективного взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

У сучасній педагогічній науці проблемам співпраці школи та сім'ї присвячено дослідження І. Бега, В. Постоного, О. Савченко, Н. Савельєвої, О. Бендерської, М. Федорець, О. Сухомлинської, Ю. Запорожцевої та ін. Цей перелік не є вичерпним, але його достатньо, щоб зрозуміти, що й сьогодні ця проблема не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є висвітлення умов та основних шляхів співпраці між учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Слід зазначити, що педагогічне партнерство пов'язується з такими поняттями, як «взаємодія», «взаємозв'язок», «співпраця», «співробітництво». У працях педагогів-дослідників немає чіткого розмежування цих понять, що засвідчує багатогранність цього феномена.



Основним підґрунтям щодо становлення та розвитку педагогіки партнерства, співпраці та взаємодії соціальних інститутів, а саме школи та сім'ї, є нормативно-правові документи, накази, листи, методичні рекомендації, що регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти [2].

З огляду на нові вимоги до якості навчання та виховання підростаючого покоління у професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» зазначено, що вчитель спільно з батьками, іншими законними представниками учнів (далі – батьки) сприяє розвитку здібностей учнів, формуванню в них навичок здорового способу життя, дбає про їхнє фізичне і психічне здоров'я; формує в учнів усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формує в учнів прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами [5].

Нова українська школа вимагає нових підходів до освітнього процесу, основою якого є становлення педагогіки партнерства, співпраці між учнями, педагогами, батьками та переосмислення



ролей усіх учасників освітнього процесу сучасної початкової школи. Однією із важливих умов становлення педагогіки партнерства є *професіоналізм педагога*, який полягає в умінні вчителя організувати навчання та виховання учнів під час здобуття ними освіти шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання [5].

Для ефективної освітньої діяльності зазнають змін функції і ролі сучасного вчителя початкових класів, підвищуються вимоги до професіоналізму та виникає потреба у підготовці педагога. Професійний стандарт втілює сучасний підхід до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей вчителя. До загальних компетентностей увійшли громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька. До переліку професійних компетентностей увійшли: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя.

Однією із перелічених у даному документі трудових функцій є партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, що передбачає володіння вчителем психологічною й емоційно-етичною компетентностями та компетентністю педагогічного партнерства, що забезпечується здатністю залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства, працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами та здатністю до суб'єкт-суб'єктивної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі.

Необхідною умовою ефективного встановлення та регулювання взаємовідносин між школою і сім'єю є обов'язкове врахування в освітній діяльності закладу освіти Закону України «Про освіту», зокрема статті 55, у якій чітко прописано *права та обов'язки батьків* здобувачів освіти, виконання яких надає змогу акумулювати всі необхідні можливості дорослих для становлення партнерських відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

Батьки повинні виконувати, а педагоги враховувати всі передбачені державою норми впливу та відповідальності за розвиток дитини як особистості. Згідно із Законом України «Про освіту» чітко прописано, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. Батьки здобувачів освіти мають право: захищати відповідно до законодавства права та законні

інтереси здобувачів освіти; звертатися до закладів освіти, органів управління освітою з питань освіти; обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти; брати участь у громадському самоврядуванні закладу освіти, зокрема обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування закладу освіти; завчасно отримувати інформацію про всі заплановані у закладі освіти та позапланові педагогічні, психологічні, медичні, соціологічні заходи, дослідження, обстеження, педагогічні експерименти та надавати згоду на участь у них дитини; брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини та/або індивідуального навчального плану; отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, у тому числі щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), про результати навчання своїх дітей (законними представниками яких вони є) і результати оцінювання якості освіти у закладі освіти та його освітньої діяльності; подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу; вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу.

Також у даному Законі зазначено, що батьки здобувачів освіти зобов'язані: виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси дитини та інших учасників освітнього процесу; дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя; формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя у взаєморозумінні, мирі та згоді між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами, представниками різних політичних і релігійних поглядів та культурних традицій, різного соціального походження, сімейного та майнового стану; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формувати у дітей усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-



культурного надбання України; дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за наявності); сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування); виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти. Держава надає батькам здобувачів освіти допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї тощо [2].

Більшість батьків добре розуміють ці державні вимоги та підтримують вимоги школи, вірно виховують своїх дітей і надають значну допомогу школам у їх складній і багатогранній роботі з виховання та розвитку дітей.

Такий підхід спрямовується на формування та підтримку основних якостей *успішності дитини*, щоб вона була задоволена собою як особистістю. Зокрема, ті якості, які варто прищепити дитині для плідного та щасливого життя, а саме: *самооцінка та самоповага* - насамперед дитина повинна цінувати себе як особистість. Якщо вона не знає про свою цінність, усе інше вже не має значення; *бажання вчитись* - без бажання та готовності до навчання життя для дитини стане щоденною боротьбою. Діти, які не бажають учитися (справа не тільки в набутті академічних знань), замикаються в собі.

У них відсутні соціальні навички, притаманні одноліткам; *здатність любити* - успішним дітям необхідно любити та бути коханими. Це основна потреба кожної людини. Маючи любов в якості міцної основи свого життя, успішна дитина буде дивитися на зовнішній світ з надією; *позитивний характер* - запорукою майбутньої успішності дитини є сформований характер з рисами, які сприятимуть появі довіри оточуючих; *життєстійкість (адаптивність і гнучкість)* - щодня ваша дитина зіштовхується принаймні з одним завданням, швидше навіть з кількома. Щоби стати успішною, вона повинна бути у змозі прийняти будь-який виклик і впоратися з ним [6].

Поряд з цим є і такі батьки, які ігнорують вимоги школи, мають свою особисту лінію, свій стиль спілкування з дітьми, який вступає у протиріччя з порадами школи. Вчитель початкових класів, класний керівник, помітивши ці та інші недоліки, покликаний пояснити батькам шкідливість таких підходів.

Учителі і батьки повинні усвідомлювати важливість активної співпраці школи і батьків у вихованні дітей і прагнути здійснити цей процес надзвичайно ефективно. З цього приводу В.О. Сухомлинський в книзі «Як виховувати справжню людину» писав, що треба виховувати так, щоб дитина додому приносила радощі батькам; що на цьому повинна триматися школа; не можна допускати, щоб дитина приносила батькам лише неприємності зі школи. Тому вчитель повинен слідкувати за тим, щоб у початкових класах не

з'являлися погані діти, щоб у матері не з'являлося жорстоке серце, а у дитини не згасло бажання бути добрим. Він прагнув створити умови, щоб школа була школою-радістю для дітей, школою творчості для вчителя і школою спокою для батьків.

Аналізуючи нормативно-правову та психолого-педагогічну літературу, можна констатувати, що педагогічній взаємодії та партнерстві притаманні: узгодженість дій, спільний рух (за наявності спільної мети), активність, взаєморозуміння, взаємопов'язаність, взаємовплив, обмін думками, емоціями, енергією, втім, не є виключенням і суперечності, які також завдають нових імпульсів до розвитку.

На підтвердження цієї думки, сучасні педагоги-дослідники Савельєва Н., Бендерська О., Федорець М. наголошують на тому, що дедалі більше педагогів і батьків розуміють, що ні школа, ні сім'я не зможуть самостійно, окремо один від одного, підготувати конкурентоспроможних, успішних молодих людей для життя і професійної діяльності в сучасному світі.

На їхнє переконання, необхідним є не просто об'єднання зусиль, а *партнерська злагоджена робота* цих двох найважливіших соціальних інститутів з опорою на єдині цінності та цілі за умови підтримки широкої громадськості. Як зазначають педагоги, така робота породжує *синергетичний ефект*, за якого позитивний вплив дорослих на особистість школяра багаторазово зростає, а єдине *родинно-шкільне освітнє середовище* створює необхідні передумови для якісної підготовки дітей до успішного життя в сучасному складному і неспокійному світі [7].

Зважаючи на це, підвищується відповідальність вчителя за процеси навчання, виховання та розвитку учнів. Ця відповідальність передбачає, зокрема, добір методів навчання відповідно до освітніх потреб різних учнів та фокусування на розвитку компетентностей для життя, вміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями та природно інтегрувати їх в освітній процес, а також налагоджувати комунікацію з батьками.

Одним із шляхів успішної реалізації співпраці школи і сім'ї для розвитку партнерства є постійне, чітке, двостороннє спілкування. Таке спілкування може мати різноманітні формати, але всі можливі формати мають об'єднувати такі спільні риси: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Формати комунікації можна досить умовно класифікувати як безпосереднє спілкування (офлайн) або спілкування за допомогою електронних засобів комунікації (онлайн).



Безпосереднє спілкування - це, насамперед, бесіди батьків із керівництвом школи та вчителями, а також – спілкування під час батьківських зборів. Останнім часом формат проведення батьківських зборів зазнає суттєвих змін: чимало шкіл і педагогів відходять від «традиційного» формату, коли вчитель говорить, а батьки слухають. Зустрічі батьків із педагогами набувають характеру тренінгів, круглих столів, дискусійних обговорень, майстер-класів тощо.

Дуже позитивно зарекомендували себе комбіновані форми спілкування батьків зі школою, коли вчитель пропонує час, коли до нього можна прийти для спілкування, а батьки через веб-форму реєструються на зустріч, одночасно маючи можливість поставити запитання вчителю. І вже під час особистої зустрічі відбувається предметна розмова, коли батьки можуть дізнатися про успіхи та можливі проблеми дитини, а вчитель – отримати надзвичайно важливу інформацію про те, як дитина поводиться вдома, які має схильності та побажання.

Спілкування між учасниками освітнього процесу може відбуватися також із використанням сучасних технологій: месенджери, групи у соціальних мережах тощо. Практика використання форматів електронного спілкування показує як безсумнівні переваги, так і можливі проблеми таких форматів. До переваг можна віднести оперативність, широке охоплення цільової аудиторії (групи, клас, школа), можливість передавати фотографії, документи, відео- та аудіозаписи.

Однак не можна не врахувати і проблеми спілкування онлайн. Досить часто переписка в месенджерах (що стало практично стандартом для таких групових обговорень) перетворюється на «війну всіх з усіма»: спілкування відбувається неконструктивно, учасники забувають тему обговорення, припускаються «переходів на особистості», починаються сварки та взаємні образи. Причина такого стану речей – недостатній рівень культури спілкування, відсутність навичок ненасильницької і недискримінаційної комунікації.

Єдиним дієвим заходом для проведення дискусій між батьками у конструктивне русло є спільне розроблення, схвалення та загальне прийняття правил групи, з якими погоджуються всі її учасники. Такі правила, звичайно, не є і не можуть бути панацеєю від конфліктного спілкування, але суттєво зменшують такі ризики [1, с.20].

Потрібно розуміти, що запорукою педагогічного партнерства між школою і сім'єю є повага, некритичне ставлення і взаємоповага. Оскільки батьки мають безперечний вплив на виховання і є головними вчителями своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу і повагу з боку професіоналів. Саме педагоги можуть багато в чому допомогти батькам. Зауважимо, що школа

і сім'я мають єдиний «виховний острівець», де стосунки забезпечують «... пробудження чутливості до навколишнього світу, до всього, що створює людина, що служить людині, і, звичайно, насамперед до самої людини» [8].

Байдужість хоча б до однієї із сторін негативно позначається на функціонуванні складників педагогічного трикутника «батьки-дитина-вчитель», гальмує належний розвиток і формування дитячої особистості.

Пріоритетним напрямом у становленні педагогічного партнерства є просвітницька діяльність закладу освіти, що має створювати умови для формування в батьків *педагогічної культури* – неперервна, багатоступенева підготовка їх до виконання батьківських обов'язків по відношенню до дитини. Вона формується на основі перш за все емоційних переживань, коли після аналізу своєї діяльності батьки доходять висновку, що успіх їхньої дитини залежить від їхніх особистісних якостей: ерудиції, рис характеру, здібностей, вмінь тощо.

Значна увага також приділяється і самовихованню батьків й у цьому контексті означає такий розвиток особистості, що сприяє добробуту дітей і всієї родини в цілому. Формування педагогічної культури батьків – діючий процес саморозвитку дорослих, заснований на свідомому їхньому прагненні до вдосконалення своєї особистості. І це процес розвитку не тільки однієї особистості – батька чи матері, це спільне вдосконалення всіх членів родини.

Підвищення ефективності формування педагогічної культури батьків залежить від таких *педагогічних умов*, як: наявність програмно-цільової моделі, що забезпечує безперервність процесу; особистісно орієнтований підхід; гуманістичний підхід; урахування індивідуальних особливостей батьків; оптимізація навчально-виховного процесу; демократизація суспільства та шкільного життя; емоційна насиченість життя; самооцінка, взаємооцінка.

До основних параметрів педагогічної культури батьків належать моральність, культурологічне мислення, мовлення, комунікативність, дидактичність, праця, естетичність, екологічність.

З огляду на такі підходи можна окреслити основні дії щодо встановлення взаємовідносин між школою і сім'єю:

| <i>сім'я</i> | <i>школа</i> |
|---------------------|--------------|
| приймає | інформує |
| реагує | формує |
| висловлює ставлення | підтримує |
| сприяє | коригує |
| виконує | виконує |
| бере участь | діагностує |

Таким чином, сім'я разом зі школою створює той важливий комплекс факторів виховного впливу, який визначає ефективність освітнього процесу [9, с.13-14]. Важливим є вибір зручного для всіх формату співпраці, що може стати



першим кроком у великій спільній роботі, яку провадитиме школа за підтримки батьків.

Школа має ініціювати нове, глибше залучення родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. І саме діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію «вчитель-учень» [3]. Таким чином, в основі педагогіки партнерства сконцентровано спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільною метою та прагненнями, є добровільними й зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Отже, педагогічне партнерство в сучасній вітчизняній школі є ключовим компонентом концепції «Нова українська школа», успішна реалізація якої відбувається за умов професіоналізму педагогів, виконання прав та обов'язків батьків, партнерської злагодженої роботи цих двох найважливіших соціальних інститутів з опорою на єдині цінності та цілі за умови формування та підтримки основних якостей успішності дитини. В народі говорять: «Однією рукою в долоні не заплещеш» і це дійсно так: лише у взаємодії і партнерстві можна отримати гучні оплески, спрямовані на підтримку дитини, і, можливо, це найбільш дієвий спосіб підтримати старання дитини в школі - це очікувати від неї успіху і вселяти у неї впевненість, що вона неодмінно досягне мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. К., 2021. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/Abetka_dlya_Dyrektora_2020_compressed.pdf
2. Закон України «Про освіту» URL : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
3. Концепція «Нова українська школа» URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Нова українська школа : poradnyk dla vchytelja / за заг. ред. Н.М.Бібік. – Київ : Література ЛТД, 2019. – 208 с. URL : <https://www.e-litera.com.ua/upload/grade-0/nus-poradnyk.pdf>
5. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста) від 29.12.2020 № 2736 URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf
6. П'ять основних якостей успішної дитини URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/507/>
7. Савельєва Н. Школа партнерства Завуч. Усе для роботи. № 11-12 (251-252), червень 2019 р. С. 2-18.
8. Сухомлинський В.О Т. 2 : Формування комуністичних переконань молодого покоління ; Як виховати справжню людину ; Сто порад учителям. 1976, 670 с.
9. Трикутник партнерства: педагоги-батьки-діти. Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008, 240 с